

Ганна Свириденко,
аспірантка відділу теорії держави і права
Інституту держави і права
імені В. М. Корещького НАН України

УДК 340.2

Генезис уявлень про правомірну поведінку (просторово-темпоральні виміри)

Розуміння правомірної поведінки, що склалася із поступом правового розвитку, удосконаленням праворозуміння, формуванням систем джерел права, збільшенням ефективності юридичної техніки і підвищенням ефективності законодавства, не було константним ні в різних координатах часу і простору, ні залишалося незмінним протягом історичної ходи [1, с. 172].

Для того, щоб викристалізувати властивості і характеристики, можливо окремі аспекти розвитку, чи окремі риси цього феномену в різних правових системах, пропонуємо своєрідний, втім, на наш погляд, досить інформативний аналіз щодо сутнісного наповнення та соціального значення явища «правомірна поведінка».

Різні епохи висували різні фактори як рушійні сили прогресу, серед них культура, релігія, міфологія, філософія, і, безумовно, право [2, с. 46-57].

Саме право (навіть, зародкове, архаїчне) визначає систему цінностей, норм і переконань членів суспільства. У нормативній системі суспільства

важливе місце в соціальній регуляції займають правові норми і ідеали, що відображають специфіку правової ментальності цивілізації різних історичних епох. Цей процес включає усвідомлення необхідності строгого виконання вимог суспільного порядку, згодом – законності, законодавства, ступеня втілення начал «вселюдськості» [3, с. 50]. Отже, правомірна поведінка в найбільш загальному, широкому розумінні – це поведінка, що визначена на певних соціальних рівнях правильною або/та праведною, справедливою, тою, що пов'язана із сакральними елементами буття. В той же час правомірна (справедлива) поведінка це така, яка співпадає з волею бога. Справедливий вчинок, справедлива людина у відповіднені з Божим законом.

Ще раз зазначимо, що мірилом справедливого у поведінці слугують різні вимоги різних суспільств.

Так, у австралійських племен є припустимим з'їсти власних батьків, тоді, як у Європі такий вчинок є відображенням вищого ступеня «протизаконного».

Безумовно, традиції, обряди, табу суттєво відрізнялися в різних племенах, у різних народів [4, с. 10-46]. В такий спосіб соціальний і правовий розвиток вимагає певної «ідеальної» основи для визначення припустимої і належної поведінки в суспільстві. Справедливим вважається такий вчинок, який співпадає з ідеєю, з ідеалом, що є вічним, незмінним (Платон).

Кожне суспільство в тій чи іншій мірі, потребує утвердження правових цінностей, що можуть забезпечити безпеку людини в конфліктних ситуаціях [5, с. 384]: визначеність і гарантованість прав, забезпечення істини, правди при вирішенні юридичних питань, різноманітність договірних зобов'язань тощо. Отже, правомірна поведінка «повинна подолати складний шлях», щоб стати антиподом сваволі, насильства, приниження людської гідності. З другого боку, правомірна поведінка є показником рівня цивілізації і культури певного суспільства, про що мова піде далі.

Обов'язковим атрибутом будь-якої соціальної системи є наявність соціального регулювання поведінки людей, а також певних соціальних норм [6, с. 185-189]. Поява соціальних норм – правил поведінки, пов'язана з переходом від «тваринної стадності» до людського суспільства. Життя людей, сім'ї, побуту строго регламентується.

Правила, що унормовували поведінку, виникали стихійно під впливом різних чинників, в т.ч. здорового глузду, поступово закріплювалися у свідомості людей, повторювалися багато разів, здобували форму звичаїв та традицій, що визнавалися усім суспільством. Прикладом такого звичаю може слугувати таліон (від лат. спокута, спокутування), що досягається нанесенням, спричиненням рівної шкоди.

Так, наприклад, лейтмотивом Законів Хаммурапі (18 ст. до н.е.) визнавався захист особистих і майнових прав вавілонського населення. Але уявлення вавілонських законо-

давців про справедливість і належну поведінку були досить своєрідні. Особливістю законника стає та обставина, що поряд з різними видами смертних кар і досить значними штрафами, в ньому широко використовується принцип «рівної спокути» або таліон («око за око», «зуб-за зуб»). З юридичної точки зору цей принцип покарання являє собою першу стадію в переході від родової кровної помсти. Постраждала сторона при використанні таліону не одержує ніякого відшкодування шкоди чи компенсації (мова іде про можливе психологічне задоволення жертви). Таліон – засіб залякування, але не реалізує інші цілі покарання – відшкодування шкоди та виправлення правопорушника [7, с. 36].

У застосуванні таліону законодавець у 18 ст. до н. е. діє відповідно до станових настанов: лише серед рівних щодо суспільного становища людей використовується принцип «рівного спокутування», до нижчих – політика матеріальних компенсацій.

Використання таліона вочевидь відображає певний етап у розвитку поведінкової парадигми.

У юридичній доктрині розрізняють таліон у відкритій (закріпленій нормативно формі) – матеріальний таліон, і у закритій (латентна форма) – символічний таліон.

Прикладами матеріального таліону згідно законів Хаммурапі можуть слугувати наступні положення:

1. Якщо людина пошкодить око будь-кого з людей, (то) слід зашкодити його око.

2. Якщо він зламає кістку людини, (то) слід зламати його кістку.

3. Якщо раб виб'є зуб у людини рівної собі, (то) слід вибити йому зуб.

Поведінкова лінія зазначає істотних змін, коли мова іде про станову нерівність:

4. Якщо раб виб'є зуб (у) мушкету, (то) він має сплатити 1/3 міни срібла [8, с. 21].

В Корані (Сура 5. Трапеза 49 (45)) також регламентований таліон (варіант поведінки після скоєного

злочину). «І визначили ми їм в неї, що душа – за душу, і око – за око, і ніс – за ніс, і вухо – за вухо, і зуб – за зуб, і рани – помста... А хто судить не потому, що визначив Аллах, те – несправедливим є.

В зазначеному контексті Руська Правда засвідчує: «Уб'є муж мужа, то помститися повинен брат за брата, син за батька, чи син сестри; якщо ніхто не помститися, то 40 гривен за вбитого (п. 1); А за вуса – 12 гривен, за бороду – 12 гривен (п. 7) [9, с. 5].

Зародження уявлень про належну (правомірну) поведінку пов'язують з тотемістичними ритуалами. Певна частина, частка, міра у відповідь – ключове поняття нормативної регуляції.

Спеціальні поведінкові норми знаходять свій вираз в міфах, які поряд із звичаєвими нормами, ритуалами, обрядами виконували нормативно-регулятивну і інформаційну функції. В міфах закріплювалися відповідні заборони, вони стають формою обґрунтування і виправдання не тільки певних норм, але й соціального порядку в цілому.

Першоджерелом правил людської поведінки є Бог. Так, стародавні єгиптяни, індуси, євреї, греки, римляни свою належну поведінку, норми, що її регламентують виводять безпосередньо від богів або їх намісників. За релігійно-міфологічними уявленнями стародавніх євреїв Бог – верховний законодавець, правитель і суддя.

Якщо купили брата свого, єврея чи єврейку, то нехай працює на тебе шість років, а на сьомий його відпусти не з порожніми руками. Щедро обдаруй його від овець твоїх, дай йому все, чим нагородив тебе Яхве, Господь твій... (Біблія) [10, с. 73-79].

Стародавня регламентація суспільного життя мала суттєві особливості. Вона визначила три способи регулювання: заборона, дозвіл, зобов'язання. Певну, бажану поведінку забезпечує система табу. Табу – термін полінезійського походження, комплекс уявлень про заборону певних поведінкових актів, поведінкових

проявів. З'являються вказівки, що робити як «належне», що робити «можна», а що «заборонено».

Поява права в історії регулятивної культури стає новим кроком у розвиткові формування і становлення теорії правомірної поведінки. Нові правові норми забезпечували обрядовість, пов'язану з Храмами, і роль жерців як охоронювачів нових правил поведінки.

Суспільна власність доповнюється приватною. Новий суспільний порядок потребує гарантій від сваволі в умовах реального плюралізму інтересів. Табу, авторитет, справедливість, релігійні правила – знаменувались появою призначених посадових осіб і спеціальними соціальними інститутами, покликаними забезпечувати правомірність поведінки: армією, судом тощо.

Нова система регулювання потребує нових комунікаційних засобів задля інформування населення про належну поведінку. Закони викарбовуються на стемах (Кодекс Сеті I), на стовпах (Закони Хаммурапі), на кам'яних скелях (Закони Драконта) тощо. Санкції права стають строго фіксованими, правило поведінки набуває чіткої структури: «якщо – то – інакше». Система соціального регулювання із суто заборонної стає заборонно-дозвільною. Так, правитель Хорасана (сучасний Іран) Абдаллах (828–844 рр.) видає особливий кодекс водного права, що детально регламентував розподіл води для зрошення. Суспільна власність на воду була священною. Власністю общини визнавалися озера, ріки, струмки. Рукотворні джерела – колодязі, фонтани могли знаходитися у приватній власності. У кожного в халіфаті було «право спраги», тобто кожна людина могла напитися у водоймищі не тільки громадському, але й приватному (правомірна поведінка). Але правом іригації без дозволу власника користуватися заборонялося (протиправна поведінка) [11, с. 200].

Особливої значущості набуває інститут охорони царської влади, а

саме правовідносини, що склалися в цій сфері.

Правові пам'ятки Стародавньої Індії характеризовані детальною регламентацією поведінкового рівня царя і його оточення. Брахманізм не допускає ототожнення монарха та постаті бога, тому Індія не зазнала класичної деспотії. Однак захист царської влади в писаних нормах права проводився досить послідовно (Закони Ману):

VII, 18. Покарання керує людьми. Покарання охоплює, покарання не спить, коли всі поснули. Такі висновки стають підставою в майбутньому для формування маргінального виду правомірної поведінки [12, с. 357].

VII, 20. Якщо б цар не покладав покарання на тих, хто його заслуговує, більш сильні засмажили б слабкіших як рибу на вертилі [8, с. 25-28].

Зрозуміло, що особливої уваги в контексті регламентування правомірної поведінки заслуговують джерела стародавнього права. Система джерел стародавнього світу формується в наступній послідовності: спочатку використовувалися (юридичні) звичаї, згодом, із зміцненням та розвитком судових установ – з'являються судові прецеденти, через тисячі років одержує визнання право як результат законотворення. Також для стародавніх правових систем є характерною така риса, як казуістичний (від лат. «казус» - конкретний випадок) характер норм права. Навіть, римська юриспруденція періоду розквіту, як правило, іде у своїх висновках від казуса до правила, норми, а не навпаки. Крім того, слід зазначити, що за виключенням римського приватного права, стародавньому праву в цілому і, щодо регламентування правомірної поведінки, властивий невисокий рівень «юридичної техніки», тобто недосконалість форм виразу юридичних норм. Юриспруденція ще не напрацювала строгу, визначену правову термінологію. Втім, деякі винятки з цього трапляються. Так,

щодо об'єктивного вмінення («відповідальність за чужу протиправну поведінку») не властиві, наприклад, «Середньоасірійським законам»; на відміну від Законів Хаммурапі (§ 230) або Законника Стефана Душана (§156 і ін.) [8, с. 152].

В них зазначено (Таблиця А (параграф) 2): «Якщо жінка – дружина людини, донька людини виказала богохульство чи інші непристойності, то тільки ця жінка понесе покарання. До її чоловіка, синів і дочок пред'являти претензій не слід». Втім, беззаперечно, що в наведеному фрагменті із законів Ассірійської держави (поч. I тис. до н.е.) виразно помітна слабка розробка важливіших правових принципів, норм і понять: форма вини, стадії скоєння злочинів, співучасть тощо. Також, слід зауважити на відсутність галузевого поділу норм і інститутів права.

Спеціальної уваги, на наш погляд, потребують критерії правомірності, (детальна регламентація яких в сучасному праві наведена в р. 2., підрозділ 2.1.). Для ілюстрації пошлемося на Книгу Мертвих (125 гл.): «Ось я прийшов до тебе, владика правди; я приніс правду, відігнавши брехню. Я не чинив несправедливості щодо людей, не вбивав своїх близьких, не коїв зла. Не віддавав наказ працювати щоденно для мене більше, ніж це потрібно для мене. Не перевищувало ім'я, мое могосану, не примушував рабів голодувати, не був винуватцем бідності жебраків. Не коїв мерзот перед богами, не засуджував нікого перед начальством, не спричиняв страждань, не вбивав, не примушував вбивати...». Безумовно, із цього фрагмента можна виокремити критерії стосовно «правомірності» - «протиправності» діянь, наголосивши на суттєво відображеній моральній складовій означених критеріїв [13, с. 10-27].

Характеризуючи стародавнє право, не можна обмежуватися сферою правових уявлень, сферою правових настанов про «належне» і «неналежне». Із формуванням майнової нерів-

ності з'являється і розповсюджується злочинність. Її характер і розповсюдження, як і нормативне запобігання, дозволяють скласти уявлення про правомірну поведінку, її сутність та розуміння.

В середні віки складаються цивілізації, що базуються на відповідних релігійних стандартах.

На Русі судова влада була безпосередньо пов'язаною з виконавчою. Втім, судовій владі на Русі був притаманний певний дуалізм, паралельно із судом князя існував суд церковний. Після прийняття християнства на Русі різко підвищується суспільне значення княжого суду, що зумовлювалося його сакралізацією. В основу покладалося уявлення про поставлення князя, від Бога [14, с. 72-73]. Поведінкові канони (правомірність/протиправність) відображалися у збірниках норм і канонів для світських і церковних судів, наприклад, Мірилі праведному, датованому XIII-XIV ст., де вміщено окрему статтю, яка висвітлює вимоги до судді щодо неупередженого розгляду справи і завершується словами: «Яко суд Божий есть» [14, с. 72-73]. Церковне право регламентує також поведінку (її належність) щодо шлюбно-сімейних відносин, зокрема, Канонічні повчання митрополита Іоанна II, що жив у XI ст., адресовані монаху Якову. Вони були внесені до Кормчої книги у XII-XIII ст. Широкоаспектні правила дають уявлення про поведінковий стандарт шлюбно-сімейного життя в Київській Русі: про обов'язковість вінчання як форми укладання шлюбу; про заборону вінчати треті шлюби; про епітімю за двошлюбність; про шлюби у три – рідний і чотири-рідний ступені спорідненості; про шлюби православних з іновірцями; про самовільні розлучення тощо [15, с. 41].

Отже, одночасно із світовими релігіями (християнством, ісламом) виникають своєрідні системи релігійного (канонічного права). Особливістю цих правових систем було те, що вони не обмежувалися рамками

однієї держави, а мали екстериторіальний і персоналізований характер. Вони розповсюджували свою дію на всіх віруючих незалежно від місця перебування. Отже, правові уявлення середньовіччя пов'язані з правом християнського, правом ісламського мусульманського світів.

Правовий розвиток західноєвропейського середньовіччя ознаменований для світової цивілізації такими інститутами, як англійський суд присяжних, траст, слідчо-розшуковий судовий процес, що являв собою більш прогресивну форму, ніж звичувальний. Саме в цей час поновлюється використання норм римського приватного права, принципи і інститути якого стають надбанням світової цивілізації. В цьому контексті показовою є думка Ціцерона, який стверджує, що той, хто з презирством ставиться до цивільного права, той з презирством ставиться до суспільного життя (промова Марка Туллія Ціцерона «Pro Sestina»). Цивільне право підлягає охороні, оскільки без нього не можливо відмежувати «своє» і «не своє», не існуватиме рівність права, [16, с. 3-4] ніхто не буде переконаний, що збереже майно, отримане у спадок. Думки великого промовця найкращим чином характеризують ту частину цивільного права, яка одержує у римлян назву – приватного. Саме ця частина римського права розробляє казуси і норми, що виникають із розвитку товарно-грошових відносин, ступінь досконалості яких і ступінь деталізації стають в нагоді юристам всіх наступних поколінь.

Для середньовічних збірників правових звичаїв і законів є характерним санкціонування правом приписів релігії, отожднення правових і релігійних норм, регулювання правом відносин і поведінки в суто релігійних сферах: «Хто що-небудь силою візьме у церкві; чи таємно візьме, чи спалить церкву – буде страчений (3); «Хто зневажливо ставиться до християнської віри, порушує піст, їсть м'ясо – буде страчений (4); - «Саксонський капітулярій».

Ще одним цікавим аспектом поведінкового контексту є виокремлення «протиправності» в діях тварин, комах і, навіть, предметів мертвої природи. Їх засуджували за всіма канонами судочинства (обвинувачення, тортури, слідство, вирок і кара). Прикладом може слугувати справа про протиправну поведінку травневих жуків (Лозанна, 1473 р.), за яку в суді їх постановили проклясти і вигнати з міста [11, с. 162].

Відмежованість (роз'єднаність) господарства, складна соціальна ієрархія і правова структура середньовічного суспільства сприяють виникненню тенденції до уособлення права, появи свого особливого права на різних територіях для соціальних прошарків населення – міського, ленного, норм, що регламентують поведінку селян, ремісників тощо.

Цей інститут одержує згодом назву «юридичний партикуляризм». В цей і наступний періоди характерною є письмова фіксація звичаєвого права в хартіях, королівських капітуляріях, ордонансах, в збірках місцевих територіальних звичаїв – кутюмах. Слід зауважити і наголосити на означенні правомірності (поведінки) при проведенні відповідних процесуальних дій. Звернемося за прикладною ілюстрацією до Кутюмів Бовезі (1283 р.). Серед доказів правомірної поведінки третя за значенням позиція належала проведенню дуелі (§ 1148). Цікаве положення демонструє (§ 1883); який встановив, що ніхто не може бути суддею по своїй справі, а інше положення Кутюмів (§ 1910) визначило, що судові рішення набуває силу тільки після оголошення його у присутності сторін [8, с. 85-86].

Еволюція історичних періодів після етапу середньовіччя не могла не позначитися на правовому розвитку взагалі і на поведінковому континуумі зокрема. Розквіт в період Ренесансу світської науки і культури, домінування духовно-культурного чинника розвитку не могли не відобразитися на усвідомленні і на унормуванні правомірної поведінки. Так,

вважається не тільки правомірним поведінням, а й чесною повстання народу у разі, коли уряди порушують його права; суд присяжних оголошується совістю республіки, а сила законів визначається любов'ю і повагою до них, останні ж залежать від відчуття, що вони є справедливими (М. Робесп'єр).

Правова система сучасної Франції в основному складається під час революції XVII ст. і в наступні роки правління Наполеона Бонапарта. Важливішими чинниками в світлі правомірного поведіння стає Декларація прав людини і громадянина 1789 р. і п'ять кодексів під патронатом Наполеона. Зазначені кодифікаційні роботи суттєвішим чином позначилися на розвиткові теорії правомірної поведінки в європейському праві. Про це свідчить хоча б той факт, що, зрозуміло, з поправками і доповненнями, Кримінальний кодекс діє у Франції до 1994 року. Цивільний кодекс Наполеона лягає в основу багатьох сучасних правових систем.

Проте, слід констатувати, що в системі сучасних координат прогресивного розвитку начал природного права, навряд чи можна визнати багато законодавчих положень такими, що свідчать про гуманізм.

Гендерна нерівність чітко і послідовно прослідковується, в цивільному кодексі Наполеона.

Правова система США проходить складний еволюційний шлях. Англо-американське право – центральна ланка однієї з найбільших правових систем світу.

Не дивлячись на джерельну та деяку ментальну відмінність, континентальна і англосаксонська правові системи базуються на загальному культурному фундаменті християнських цінностей, ліберальної демократії, визнанні прав людини, її свобод і законних інтересів.

Проте кожне суспільство, в тому числі і його правова складова, прогресують поступово. І США не відразу стають образчиком правової процедури і справедливого суду. Так, до

початку ХХ століття досить широко розповсюдження здобуває форма організованого поза правового правосуддя – суди «пильних» - форма кримінального правосуддя здійснення лінчувань, тобто покарань у вигляді смертної кари за поведінку, що визнавалася натовпом неправомірною. Ідеологічно екстремальне народне середовище, дефекти кримінального процесу, призводили до того, що судді, адвокати, поліцейські особисто брали участь в лінчуваннях.

Дякуючи законодавству, громадському осуду, удосконаленню юридичної освіти у США поступово визнається протиправною «традиція насильства у вигляді самосуду» - лінчувань.

Цікавим і мало вивченим є і сьогодні, з огляду вітчизняної науки, «арсенал» законів, «ринок-прейскурант» правомірності в різних штатах. Зокрема – Невада великий, але без особливих корисних копалин штат, запроваджує свої критерії правомірного поведіння. Так, укладати шлюб в цьому штаті дозволено з 16-річного віку, без дозволу батьків на відміну (18 років) від сусідньої Каліфорнії. Також Невада стає своєрідним конвейером розлучень по спрощеній процедурі. З 1920 року наступним кроком по своєрідному тлумаченню правомірності, стає широке розповсюдження ігрового бізнесу. Крім того, Невада надає право всім своїм округам утримувати публічні будинки (будинки розпусти).

Розвиток ринкових економічних відносин у США пов'язаний із великим за територією штатом – Делавер. Саме в ньому розміщені тисячі корпорацій. Це пов'язано із запровадженням і унормуванням «поведінкового мінімуму» щодо їх організації і розвитку.

Організована праця набуває політичної влади в Північних індустріальних штатах, ці штати суворо регламентують застосування дитячої праці. Південні штати мінімізують закони про працю, вони вкрай негативно ставляться до трудового зако-

нодавства і права соціального забезпечення. Ефективний контроль над використанням праці встановлюється лише в 1930 році.

Зрозуміло, що правові системи суб'єктів федерації не відмежовані «кам'яними мурами». Вони являють регіональні підгрупи, що склалися історично. Право американського Півдня відображає рабовласницьке минуле цього регіону, фермерські штати Заходу мали свої правові ретроспективи, а торгово-промислові штати узбережжя – свої, що відображалось на законодавчій регламентації правомірних вчинків. Якщо судді Нью-Йорка розглядали чимало справ про морське страхування, то континентальний штат Кентуккі, майже не опрацьовував такі казуси. Якщо для штатів Північного-Заходу в ХІХ столітті актуальні закони про громадські землі, та інші (Род-Айленд) вирішили цю проблему ще в колоніальну епоху.

Втім історичні особливості поступово нівелюються, правові системи уніфікуються, правові погляди і доктринальні вивчення відшукують правовий коефіцієнт корисної дії, в тому числі щодо розуміння, суспільного усвідомлення і нормативного відображення правомірної поведінки [11, с. 251-282].

Характеристика поступового становлення розуміння «належного» (неналежного) щодо поведінкового аспекту була б неповною без відображення правового досвіду східних країн, зокрема своєрідного досвіду Японії, що належить до романо-германської правової системи. Правова система Японії є досить своєрідною, такою, що базується на національному побуті, правових традиціях, свідомості, міцних сімейних стосунках.

Стародавні японські закони близькі до правової традиції Китаю. Право як інститут суспільного розвитку, не абсолютизується, не є єдиним фактором порядку і суспільного спокою. Останні скоріше пов'язані із системою правил соціальної регуляції – «гірі».

Поняття «гірі» є каталізатором, інколи «лічильником» і, майже завжди, вимірником відповідності поведінки встановленим канонам. «Гірі» суто японське поняття, не має аналогів в світовому правовому розвитку, це моральна необхідність, уявлення про добро і зло, регламент людських взаємовідносин, що потребують відповідних вчинків у певних обставинах. Таким чином, «гірі» - своєрідний кодекс честі, що визначає поведінку японців. Існують гірі «батько-син», «мати-донька», «наречена-наречений», а також у правовій сфері: «кредитор-боржник», «роботодавець-найманий працівник» тощо.

Таким чином, не дивлячись на розгалужене галузеве законодавство за романо-германським взірцем сучасні японці розуміють «гірі» як де-що, чого слід дотримуватися у взаємовідносинах. Згідно традиції поведінка повинна прагнути до гармонії, миру, примирення, а, отже, узгоджувальним процедурам надається перевага порівняно з жорсткою правовою регламентацією. До речі, досить цікавим і ілюстративним щодо поведінкового континууму є те, що серед давньоруських договорів є відомими декілька десятків текстів саме щодо примірятьвальних процедур. Ці договори датовані XII-XV ст. [14, с. 78].

Японці визнають закон, але, скоріше не як фактор сприяння устано-

вленню правомірної поведінки в суспільстві, а фактор-покарання внаслідок певного відступу від неї. Не дивлячись на своєрідні риси японської правової системи, яка в цілому сформувалася в другій половині XIX століття, є відчутним на неї значний вплив європейського права, права США тощо [17, с. 400-429].

Таким чином, можемо констатувати, що не дивлячись на своєрідність, інколи «автономність» уявлень про поведінковий правомірний стандарт, поступово в темпорально-просторових координатах викристалізуються певні критерії (показники) віднесення поведінки як такої, що схвалена або заборонена на рівні державного унормування.

Історичний розвиток, прогресивні тенденції науково-культурного збагачення позначаються на засобах і способах, формах, джерелах відображення правомірної поведінки як явища соціальної дійсності.

Весь історичний правовий досвід демонструє еволюцію сутнісного наповнення категорії «правомірна поведінка», яка здобуває в цілому свого завершеного доктринального вивчення в новітній час і потребує свого додаткового опрацювання в сучасну добу згідно потреб правового розвитку.

Список використаних джерел

1. *Оксамитний В. В.* Правомерное поведение личности / В. В. Оксамитний. – К.: «Наукова думка». – 172 с.
2. *Удовика Л. Г.* Правова система України: глобалізаційні трансформації / Л. Г. Удовика. – Запоріжжя: КСК – Альянс, 2014. – 320 с.
3. *Договір про Європейський Союз.* Конституційні акти Європейського Союзу (в редакції Лісабонського договору) / пер. Геннадія Друзенка та Світлани Друзенко, за заг. ред. Геннадія Друзенка. – К.: «К.І.С.», 2010. – 536 с.
4. *Рубаник В. Е.* История государства и права зарубежных стран: Учебник для вузов. Стандарт третьего поколения / В. Е. Рубаник. – СПб.: Питер, 2011. – 544 с.
5. *Бобровник С. В.* Компромiс i конфлікт у праві: антрополого-комунікативний підхід до аналізу: Монографія / С. В. Бобровник. – К.: Вид-во «Юридична думка», 2011. – 384 с.

6. *Теория права и государства: Учебник.* – Х.: ООО «Одиссей». – 2006. – 480 с.
7. *Всеобщая история государства и права: Учебник /* Под ред. проф. К. И. Батыра. – М.: Юристь. 1999. – 456 с.
8. *Хрестоматия по всеобщей истории государства и права: Учебное пособие /* сост. В. Н. Садиков; под ред. проф. З. Н. Черниловского. – М.: Фирм Гардарика, 1996. – 413 с.
9. *Руська Правда (Академічний список).* Під редакцією Р. Лашенка. Випуск перший. Прага. Наклад «Українського Правничого товариства в Ч.С.Р.» - 1927. Друк державної друкарні в Празі. – 18 с.
10. *Порівняльне правознавство: Навчальний посібник /* О. О. Погрібний, І. М. Погрібний, О. В. Волошенюк та ін. / За заг. ред. д-ра юрид. наук, проф., чл.-кор. АПрН України О. Н. Ярмиша. – Харків: Вид-во Харківського нац. ун-ту внутр. справ, 2006. – 296 с.
11. *Ильин А. В.* Из истории права / А. В. Ильин, С. А. Морозова. – Санкт-Петербург. Специальная литература, 1996. – 456 с.
12. *Загальна теорія держави і права: [підручник для студентів юридичних вищих навчальних закладів] /* М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін., За заг. ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України М. В. Цвіка, д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України О. В. Петришина, - Харків: Право, 2009. – 584 с.
13. *Рабовладельческое и феодальное государство и право стран Азии и Африки.* Под ред. А. И. Рогожина, Н. Н. Страхова. – Харьков: Вища школа. Изд-во при Харьк. Ун-те. 1981. – 216 с.
14. *Судова влада в Україні: історичні витоки закономірності, особливості розвитку.* – К.: Науково-виробниче підприємство «Видавництво «Наукова думка НАН України», 2014. – 501 с.
15. *Шевченко А. Є.* Становлення та розвиток основних інститутів українського шлюбно-сімейного права X-XIX ст.ст.: монографія / А. Є. Шевченко, В. І. Озель. – Вінниця, ТОВ «Нілан-ЛТД», 2015. – 292 с.
16. *Принцип рівності у праві: теорія і практика: монографія /* передмова акад. НАН України Ю. С. Шемшученка; за заг. ред. Н. М. Оніщенко. – К.: Вид-во «Юридична думка», 2014. – 380 с.
17. *Порівняльне правознавство (правові системи світу) /* Відповідальний редактор О. В. Зайчук, наук. Редактор Н. М. Оніщенко. – К.: Парламентське видання. – 2008. – 486 с.

Свириденко Г. В. Генезис уявлень про правомірну поведінку (просторово-темпоральні виміри)

Правомірна поведінка – це феномен соціальної дійсності, що сформувався під впливом різних чинників: культурного, соціального, традиційно-звичаєвого впливів різних епох і цивілізацій.

Сучасні погляди на правомірну поведінку як необхідний компонент (складова) правового розвитку викристалізувалися протягом тривалої історичної ходи. В представленій статті пропонується просторово-часова парадигма явища «правомірна поведінка» в контексті сучасних наукових реалій.

Ключові слова: протиправна поведінка, правова поведінка, правові дозволи, таліон.

Свириденко А. В. Генезис представлений о правомерном поведении (пространственно-темпоральные измерения)

Правомерное поведение - это феномен социальной действительности, сформировавшийся под влиянием различных факторов: культурного, социального, традиционно-обычного воздействий различных эпох и цивилизаций.

Современные взгляды на правомерное поведение как необходимый компонент (составляющая) правового развития выкристаллизовывались в течении длительного исторического шествия. В представленной статье предлагается пространственно-временная парадигма явления «правомерное поведение» в контексте современных научных реалий.

Ключевые слова: противоправное поведение, правовое поведение, правовые разрешения, талион.

Sviridenko G. The genesis of ideas about good behavior (spatial and temporal dimensions)

Good behavior - a phenomenon of social reality, which was formed under the influence of different factors: cultural, social, traditional and customary influences of different eras and civilizations.

Current views on good behavior as a necessary component legal development were improved during the long historical procession. The presented paper proposes a space-time paradigm of the phenomenon of "good behavior" in the context of modern scientific realities.

Key words: unlawful behavior, legal behavior, legal permits, taleon.